

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

© Батієвська Т. В., 2016
<http://orcid.org/0000-0003-3706-4406>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.194799>

У статті відображено результати теоретико-експериментального дослідження з проблеми формування художньо-інформаційної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Розкрито сутність поняття художньо-інформаційної компетентності як інтегративної характеристики особистості фахівця та уточнено її структуру, що представлена мотиваційним, теоретичним, практичним та особистісним компонентами. Ознаками сформованості досліджуваної характеристики визначено мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-когнітивний, діяльнісно-креативний і особистісно-рефлексивний критерії.

Акцентовано увагу на концептуальних засадах формування художньо-інформаційної компетентності в ході реалізації структурно-функціональної моделі проектування навчального процесу на основі інформаційних технологій у фаховій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Представлено послідовність реалізації моделі за визначеними етапами та розкрито зміст спеціального впливу на процес формування компонентів досліджуваної характеристики.

Установлено, що за результатами експерименту позитивні зміни в рівні художньо-інформаційної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва відбулися в характері професійної спрямованості; ціннісному ставленні до засобів ІТ в досягненні професійних успіхів; якості набутих знань і вмінь, що характеризують сформованість художньо-інформаційної компетентності; характері вияву визначених професійно-особистісних якостей та адекватності їхньої самооцінки.

Ключові слова: майбутній учитель, образотворче мистецтво, художньо-інформаційна компетентність, навчальний процес, проектування, інформаційні технології.

Батиевская Т. В. Формирование художественно-информационной компетентности будущих учителей изобразительного искусства

В статье представлены результаты теоретико-экспериментального исследования проблемы формирования художественно-информационной компетентности будущих учителей изобразительного искусства.

Раскрыта суть понятия художественно-информационной компетентности как интегративной характеристики личности специалиста и уточнена ее структура, которая представлена мотивационным,

теоретическим, практическим и личностным компонентами. Признаками сформированности исследуемой характеристики определены мотивационно-ценностный, интеллектуально-когнитивный, деятельностно-креативный и личностно-рефлексивный критерии.

Акцентируется внимание на концептуальных принципах формирования художественно-информационной компетентности в ходе реализации структурно-функциональной модели проектирования учебного процесса на основе информационных технологий в профессиональной подготовке будущих учителей изобразительного искусства. Представлена последовательность реализации модели на определенных этапах и раскрыты специальные методы влияния на процесс формирования компонентов исследуемой характеристики.

Установлено, что по результатам эксперимента позитивные изменения в уровне художественно-информационной компетентности будущих учителей изобразительного искусства произошли в: характере проявления профессиональной направленности; ценностном отношении к средствам ИТ в достижении профессиональных успехов; качестве приобретенных знаний и умений, которые характеризуют сформированность художественно-информационной компетентности; характере проявления определенных профессионально-личностных качеств и адекватности их самооценки.

Ключевые слова: будущий учитель, изобразительное искусство, художественно-информационная компетентность, учебный процесс, проектирование, информационные технологии.

Batiievskia T. V. The process of forming art-informational competence of future fine arts teachers

The results of theoretical and experimental research of the problem of forming the art-informational competence of future fine arts teachers are presented in the article.

The concept of art-informational competence as integrative characteristic of personality of specialist has been exposed and its structure was specified. It contains motivational, theoretical, practical and personality components. It has been determined that the signs of formed the art-informational competence are value-motivational, intellectual and cognitive, procedural and creative, personal reflective criteria.

During our research we have analyzed the conceptual principles of forming the art-informational competence in the process of realization the structural and functional model of educational process projecting by means of informational technologies while future fine arts teachers professional training. The sequence of realization of the model after the certain stages has been presented; maintenance of influence on the process of forming the components of the investigated description has been exposed.

It has been found that according to the results of the experiment the positive changes of art-informational competence of future fine arts teachers took place in: character of professional orientation; attitude toward facilities of IT in the

achievement of professional success; quality of the achieved knowledge and abilities which characterize formation of art-informational competence; character of display of certain professional and personal qualities and adequacy of their self-appraisal.

Key words: *future teacher, fine arts, art-informational competence, educational process, projecting, informational technologies.*

Постановка проблеми. Характерним для сучасного суспільства є широке використання інформаційних і комунікаційних технологій, що викликає необхідність упровадження їхніх засобів і до системи вищої педагогічної освіти. Інформаційно-комунікаційні технології надають широкі можливості модернізації фахової підготовки майбутніх учителів, що знаходить своє відображення у привнесенні в навчальний процес принципово нових пізнавальних засобів, стимулюванні активності студентів, суттєвому збільшенні обсягу інформації, доступної для користування, забезпеченні доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, розширенні меж подання інформації, зростанні множини навчальних завдань, що пропонуються студентам для розв'язання тощо. Такі переваги в експансії інформаційних технологій (ІТ) дозволяють на певних етапах вирішити й одне зі стратегічних освітніх завдань – інноватизацію процесу фахової підготовки майбутніх учителів мистецьких спеціальностей.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. У педагогічній теорії та практиці вже вироблено шляхи до нової якості системи мистецько-педагогічної освіти. Питання пошуку інноваційних шляхів її здійснення досить ретельно у своїх роботах розглядали вчені, методисти й профільні фахівці (О. Бабенко, Л. Бичкова, В. Васенко, І. Грудінін, О. Кайдановська, Л. Кондрацька, С. Коновець, Л. Масол, В. Мосіна, І. Мужикова, М. Резніченко, Т. Саєнко, Т. Трубчанінова, О. Шевнюк та ін.), проводячи різноаспектні дослідження та впроваджуючи позитивний педагогічний досвід. Проблема використання ІТ в мистецько-педагогічній освіті, зокрема художньо-педагогічній, залишається актуальною впродовж останніх років, привертаючи до себе все більшу увагу спеціалістів, в основному – педагогів-практиків (А. Беліц-Гейман, Л. Покровщук, О. Разінкіна, І. Рахімбаєва, В. Туляєв, Т. Фурсикова, О. Яцюк та ін.).

Виділення частини загальної проблеми, якій присвячується стаття. З огляду на стрімкі тенденції розвитку повсюдної інформатизації якісна фахова

підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва потребує сучасного вирішення питань удосконалення навчального процесу та формування компетентності в умовах загальної інформатизації освіти. Орієнтуючись на це, було проведено відповідне науково-педагогічне дослідження, спрямоване на розробку й реалізацію структурно-функціональної моделі проектування навчального процесу засобами ІТ з метою формування художньо-інформаційної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Метою статті є представлення результатів формування художньо-інформаційної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва за наслідками проектування навчального процесу їхньої фахової підготовки на основі засобів ІТ.

Виклад основного матеріалу. Якщо розглядати формування компетентності майбутніх фахівців у межах системи вищої педагогічної освіти, то слід говорити про загальну готовність до діяльності, що ґрунтується на педагогічних знаннях, уміннях, навичках і спрямовується на успішну професійно-педагогічну реалізацію. Фахова компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва має свою специфіку та визначається метою і змістом художньо-освітньої діяльності в школі. Як стверджує О. Смірнова, компетентність майбутнього вчителя означеної категорії, а саме художньо-педагогічна компетентність, ґрунтується на квінтесенції знань, умінь і навичок, а також на вмінні оперувати ними для одержання власного неповторного результату творчої діяльності [5, с. 37]. Водночас особливості викладання образотворчого мистецтва потребують від учителя ще й досконалого володіння та широкого впровадження новітніх методів, прийомів, технологій і засобів навчання, серед яких особливе місце відводиться ІТ. Відтак, разом із художньо-педагогічною компетентністю майбутнього вчителя безперечно набуває актуальності його інформаційна компетентність, що дає підстави сприймати їх як рівноправні складові фахової компетентності, що перебувають у тісному взаємозв'язку. Поєднання цих професійних утворень зумовлює *художньо-інформаційну компетентність (ХІК)*, що тлумачиться як інтегративна характеристика особистості фахівця, виражена цілісністю системи художньо-інформаційних знань і вмінь, особистісних якостей, теоретичною та практичною готовністю до здійснення педагогічної діяльності, а також здатністю до використання засобів ІТ в майбутній професійній діяльності.

На підставі теоретичного аналізу науково-методичних джерел стосовно змісту компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва [2; 3; 4] є доцільним структурування ХІК на мотиваційний, теоретичний, практичний і особистісний компоненти, результатом сформованості кожного з яких стає розвиток відповідних знань, умінь, а також досвіду ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності. Мотиваційний компонент містить: орієнтацію на досягнення успіху в професійній діяльності; розуміння ролі ефективного застосування інноваційних технологій навчання (зокрема ІТ) як запоруки успішної професійно-особистісної самореалізації; наявність інтересу до неперервного поглиблення фахових знань; присутність мотивів використання фахових умінь у професійно-педагогічній діяльності; потребу в постійному самовдосконаленні. Теоретичний компонент передбачає наявність сформованості цілісної системи фахових знань, що характеризують ХІК, а також здатності до їхнього використання і творчого виявлення при вирішенні професійно значущих завдань. Цей компонент визначається необхідністю накопичення теоретико-методичної основи ефективної діяльності вчителя образотворчого мистецтва, а саме: спеціальних знань з образотворчого мистецтва; знань із методики навчання образотворчого мистецтва; знань, пов'язаних із використанням засобів комп'ютерних технологій як технологічної основи створення художніх зображень; знань, що відображають специфіку діяльності вчителя в умовах інформатизації освіти. Практичний компонент виражається сформованою здатністю до використання набутих фахових умінь (як художнього, професійно-педагогічного, так й інформаційного характеру) у професійній діяльності з максимально можливою ефективністю. Особистісний компонент характеризується набуттям комплексу необхідних для успішної педагогічної діяльності професійно-особистісних якостей та рефлексивних умінь. Визначені якості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва доцільно розглядати з позиції їх поділу на особистісно значущі та професійно важливі. До особистісно значущих якостей слід відносити інтелектуальну мобільність, логічність мислення, творчий потенціал, комунікативність, відповідальність, практичність, емоційну стійкість, самоконтроль тощо. Професійно важливі якості включають професійну грамотність, художньо-образне педагогічне мислення, дослідницько-пошукове ставлення до майбутньої професії, творчість підходу до виконуваної роботи,

інформаційно-технологічну грамотність, здатність до педагогічної імпровізації тощо. Безсумнівно, важливою є також здатність до здійснення самоаналізу та самооцінки власних професійно-особистісних якостей, що окреслюється чіткістю рефлексивних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

В якості критерію сформованості мотиваційного компоненту ХІК було обрано мотиваційно-ціннісний (характер вияву професійної спрямованості, ставлення до педагогічної професії та засобів ІТ в досягненні професійних успіхів), теоретичного – інтелектуально-когнітивний (якість системи знань, що характеризують сформованість ХІК), практичного – діяльнісно-креативний (сформованість умінь, які виражають рівень ХІК), особистісного – особистісно-рефлексивний (характер вияву визначених професійно-особистісних якостей, адекватність самооцінки їхньої сформованості).

Сформованість цілісної ХІК стала очікуваним результатом розробки та реалізації моделі проектування навчального процесу (ПНП), заснованої на застосуванні ІТ у фаховій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва [1].

Планомірна реалізація обґрунтованої моделі відбувалася за визначеними етапами. Першочергово на *аналітично-управлінському* етапі здійснювався системний аналіз наявного стану організації навчального процесу в підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва; забезпечувалося теоретичне обґрунтування процесу проектування, зокрема здійснювалося попереднє прогнозування цілей ПНП (цілепокладання), визначалися педагогічні завдання й принципи ПНП; установлювалися дидактичні вимоги до використання ІТ в навчальному процесі; аналізувалося матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, проєктованого на основі ІТ; проєктувалася структура навчального процесу; розроблялося методичне забезпечення ПНП на основі ІТ; проводилося навчання викладачів ВНЗ, які брали участь у здійсненні педагогічного проєкту, а також застосовувалися спеціальні заходи для забезпечення необхідного ступеня сформованості інформаційної готовності студентів і потрібного обсягу знань, умінь, навичок організації роботи із засобами ІТ.

На вказаному етапі з метою впливу на мотиваційний компонент ХІК, а зокрема для стимулювання розвитку мотивів стосовно навчальної і професійної діяльності, формування ціннісного ставлення до педагогічної

професії, було проведено лекції, під час яких студенти спрямовувалися на усвідомлення ролі вчителя в сучасному суспільстві та необхідності набуття професійної компетентності, зумовленої вимогами, що висуваються цим суспільством.

Наступним етапом упровадження експериментальної структурно-функціональної моделі став *інструментальний*. Для його реалізації було проведено педагогічне проектування комплексів навчально-методичного забезпечення дисциплін як дидактичних систем та одного зі шляхів створення навчально-методичного забезпечення на основі ІТ. Такі комплекси містили різні навчальні засоби: друковані, відеоматеріали, електронні навчальні видання тощо. До їхнього складу було введено спеціально проєктовані інформаційно-освітні ресурси: гіпертекстові електронні підручники й посібники, мультимедійні посібники, довідково-інформаційні системи, тренувальні програми для закріплення навчальних знань, контролювальні програми. Окрім того, із метою ефективної організації навчального процесу додатково було обрано для використання засоби, котрі не потребували проектування, а саме: аудіовізуальні засоби (широкий спектр навчальних ППЗ та фільмів, документальних кінофільмів, музичних творів), ліцензовані ППЗ і ІТ, розроблені компаніями-представниками зарубіжних мультимедійних видавництв та українськими електронними видавництвами. Зокрема, широко використовувалися: бібліотека електронного видавництва „DirectMEDIA Publishing” (ексклюзивний видавець на території України – ТОВ „Українська Мультимедійна Спілка”) серії „Шедеври мировой культуры на CD”; проєкти електронних виставок видавництв „Совіарт” і „Інфодиск”; практичні курси рисунку та ППЗ серії „Галерея Изобразительного Искусства” компаній „Akella”, „Scolopendra” і „Unit Art Studio” (видавець на території України – „МультиТрейд”); ППЗ компанії „Медиа Стар”, видавничих будинків „Питер”, „Равновесие”, „Вече” (Серія „Великое наследие”); методичні матеріали, надані українськими мультимедійними видавництвами „Нова школа”, „Центр навчальної літератури”, „Національна мультимедійна компанія” тощо.

Під час *організаційно-педагогічного* етапу здійснювалася реалізація проєкту навчального процесу за напрямками, що передбачали проектування змісту навчальних дисциплін на основі ІТ, форм організації навчального процесу та форм взаємодії учасників навчального процесу із засобами ІТ.

Проектування змісту дисциплін проходилося з урахуванням факторів впливу на всі компоненти ХІК. Можливості навчальних курсів щодо впливу на практичний компонент досліджуваної якості зумовлювалися їх спрямуванням на забезпечення якісного оволодіння студентами способами створення зображень за допомогою новітніх комп'ютерних технологій, опановуючи можливості широкого класу програм, призначених для створення та обробки графічних зображень і художніх композицій. Вивчення таких дисциплін дозволило розширити спектр професійних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва: поряд із можливістю створювати зображення традиційними художніми засобами, вони оволодівали важливими для сучасного стану розвитку суспільства професійними вміннями продукувати електронні зображення. Із метою впливу на формування інформаційно-методичних знань та інформаційно-продуктивних умінь студентів до змісту запропонованих дисциплін було введено додаткову змістову лінію, що передбачала в процесі роботи з інформаційно-графічними технологіями формування вмінь і способів діяльності для вирішення практично важливих завдань створення власних інформаційних ресурсів, опанування методики подальшого використання засобів ІТ в майбутній професійно-педагогічній діяльності. Так, студенти засвоювали методику й техніку створення: гіпертекстових і мультимедійних електронних навчальних матеріалів; графічних і анімованих зображень, що можуть бути використані як наочний матеріал на уроках та при оформленні ППЗ.

Із метою впливу на процес формування художньо-педагогічних знань студентів на лекційних і лабораторних (практичних) заняттях навчальних дисциплін „Живопис”, „Рисунок”, „Композиція”, „Декоративно-прикладне мистецтво” використовувалися звичайні комп'ютерні презентації, що виконували роль супровідного демонстраційно-ілюстративного та навчального матеріалу. Зокрема, на етапі роз'яснювальної роботи щодо принципів виконання зображень (чи виготовлення творів), за допомогою мультимедійного проєктора чітко та наочно представлялися основні тези, а також необхідний ілюстративний матеріал – приклади творів, зразки можливих помилок. Цілком логічно, що означена форма роботи сприяла можливості залучення додаткового матеріалу, слугувала цілям підвищення ступеня наочності, активізації діяльності студентів, посилення їхньої мотивації

навчання і, як наслідок – підвищення інтересу до дисциплін, у тому числі й за рахунок привабливості комп'ютерної техніки.

Для формування позитивного ставлення до ІТ в досягненні професійних успіхів, під час виконання індивідуальної роботи перед майбутніми фахівцями ставилися завдання активного використання, а також створення власних засобів ІТ. Наприклад, у процесі підготовки курсових і кваліфікаційних робіт однією з головних вимог до захисту була наявність візуального комп'ютерного супроводу доповіді. Відтак, студенти розробляли слайд-шоу, в яких представляли мету та завдання дослідження, послідовність виготовлення авторських творів, основні результати роботи тощо.

По завершенню реалізації проекту навчального процесу проводився аналіз результатів і його корекція за визначеним порядком дій у ході *оцінно-корекційного* етапу упровадження моделі ПНП. Спершу було проаналізовано результати практичного застосування моделі, забезпечені постійним моніторингом стану сформованості ХІК за уточненими критеріями. Було також здійснено оцінювання та самооцінку якісних результатів експериментальної апробації проекту. Наступна дія включала аналіз утруднень і критичну рефлексію. За результатами реалізації проекту були проведені індивідуальні бесіди з викладачами, які брали безпосередню участь в організації експериментальної роботи, з метою виявлення проблемних ситуацій та ускладнень. Заключною дією проектування було прийняття рішення про використання проекту навчального процесу на основі ІТ в практиці підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Висновки. За результатами дослідження на основі визначених критеріїв сформованості художньо-інформаційної компетентності з'ясовано, що позитивні зміни відбулися в: характері професійної спрямованості майбутніх учителів образотворчого мистецтва; їхньому ставленні до засобів ІТ в досягненні професійних успіхів; якості набутих знань і вмінь, що характеризують сформованість художньо-інформаційної компетентності; характері вияву визначених професійно-особистісних якостей та адекватності їхньої самооцінки. Загалом, у переважній більшості студентів завдяки реалізації структурно-функціональної моделі ПНП засобами ІТ суттєво підвищився рівень досліджуваної характеристики. Так, відсоток студентів із високим рівнем вказаної компетентності зріс із 12,2 до 45,7 (на 33,5 %), тобто майже

в 4 рази. У 6 разів (на 45,2 %) зменшилося число тих, хто мав недостатній рівень ХІК: якщо на початку експерименту таких студентів було 54,3 %, то за його підсумками показник становив 9,1 %.

Література

1. Батієвська Т. В. Структурно-функціональна модель проектування навчального процесу засобами інформаційних технологій у фаховій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва [Електронний ресурс] / Батієвська Т.В. // Народна освіта. – 2013. – Вип. 2 (20). – Режим доступу до журн. : http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=542
2. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва : монографія / С. В. Коновець. – Рівне : Волинські обереги, 2009. — 384 с.
3. Піддубна О. Педагогічні основи фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва / Оксана Піддубна // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2008. – № 5. – С. 106–110.
4. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька / О. П. Рудницька. – Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2005. – 355, [2] с.
5. Смірнова О. О. Методика формування художньо-педагогічної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі навчання декоративно-прикладного мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Оксана Олексіївна Смірнова. – К., 2010. – 265 с.